

УДК: 373.811.161.2

Методи та прийоми роботи з текстами-описами під час вивчення теми «Прикметник» у 4-му класі шкіл з російською мовою викладання

Тетяна Хорошковська,
молодший науковий співробітник
відділу навчання мов національних
меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України

У статті розглянуто основні методи та прийоми навчання, а також їх класифікації. Визначено такі методи та прийоми роботи з текстами-описами під час вивчення теми «Прикметник» у 4-му класі шкіл з російською мовою викладання, як пізнавальні (частково проблемний), тренувальні (репродуктивний, оперативний, продуктивно-творчий) і контрольньо-перевірні (опитування, контрольньо-оперативний, контрольньо-комунікативний). Наведено приклади використання зазначених методів і прийомів у практиці навчання.

Ключові слова: *метод, прийом навчання, робота з текстом, прикметник, 4 клас, школи з російською мовою викладання.*

Українська мова як державна вивчається в усіх загальноосвітніх навчальних закладах України, у тому числі в школах із російською мовою викладання, як окремий предмет. Основною метою навчання української мови в початкових класах шкіл зазначеного типу є формування та розвиток комунікативної компетентності, яка означає здатність успішно користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності у процесі спілкування. Відповідно до програми з української мови для 1-4 класів ЗНЗ із російською мовою викладання [16] головними завданнями навчання української мови є не лише

одержання елементарних знань про найважливіші мовні одиниці, засвоєння української графіки й орфографії, формування фонетико-графічних та правописних умінь і навичок в учнів, а й формування вмінь і навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності в усній та письмовій формах (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Таким чином, навчання мови передбачає не лише оволодіння мовними знаннями, а й уміння комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях.

Мета статті – розглянути методи та прийоми роботи з текстами-описами під час вивчення теми «Прикметник» у 4-му класі шкіл з російською мовою викладання.

Вивчення прикметника в початкових класах, як зазначає М. Вашуленко [3, с. 207], передбачає усвідомлення учнями значення цієї частини мови в мові та мовленні як важливого виражального засобу, збагачення словникового запасу учнів прикметниками, засвоєння основних граматичних форм прикметників, вироблення навичок правопису їх відмінкових закінчень, а також доцільне вживання прикметників у власному мовленні. Ефективність роботи над вивченням цієї частини мови значно підвищиться, якщо закріплення знань здійснювати на текстовому матеріалі. Саме тексту, як зазначають методисти, належить «центральне місце при викладі мовного матеріалу» [15, с. 11]. Він забезпечує більш ефективне засвоєння знань, наочно показує особливості функціонування мовних одиниць в усній та письмовій формах. Вивчення мовних знань на матеріалі окремих слів чи речень, на думку дослідників (Варзацька Л., Донченко Т., Львов М., Синиця І., Хорошковська О.), не сприяє розвитку в учнів умінь висловлювати власну думку. Лише систематичне використання текстів під час вивчення мовного матеріалу на уроках української мови готує учнів до розуміння чужих і створення власних висловлювань.

Під час вивчення теми «Прикметник» у 4-му класі шкіл з російською мовою викладання слід ураховувати, що засвоєння граматичних понять

відбувається на уроках рідної мови. Тому немає необхідності на уроках української мови повторно вивчати відомості про рід, число й відмінки прикметників, а також залежність цих граматичних категорій від граматичних категорій іменників. Завдання уроків української мови в школах з російською мовою викладання полягає не у формуванні граматичних понять, а в активізації знань учнів й організації їх транспозиції (позитивного переносу). Крім того, детального вивчення потребує матеріал, який не збігається в українській і російській мовах. Так, спеціального відпрацювання потребують уміння доречно вживати прикметники в тій чи іншій граматичній формі в усному та писемному мовленні, користуватися лексичним багатством української синоніміки тощо. Саме це треба враховувати при доборі методів і прийомів роботи з текстами в школах із російською мовою викладання. Найбільші можливості для вивчення теми «Прикметник», на нашу думку, мають тексти-описи, оскільки в них характеризуються ознаки предметів, осіб, дій чи явищ.

Перш ніж розглядати конкретні методи та прийоми роботи з текстами-описами під час вивчення теми «Прикметник» у 4-му класі шкіл з російською мовою викладання, вважаємо доцільним уточнити значення понять «метод» і «прийом».

Аналіз досліджень, присвячених проблемі методів і прийомів навчання (Алексюка А., Бабанського Ю., Біляєва О., Вашуленка М., Голанта Є., Данилова М., Єсіпова Б., Карамана С., Лернера І., Махмутова М., Онищука В., Перовського Є., Підкасистого П., Підласого І., Плиско К., Рожило Л., Савченко О., Скаткіна М., Хорошковської О. та ін.), свідчить, що в літературі немає однозначного погляду на визначення цих понять, а також відсутня єдина загальноприйнята класифікація методів навчання.

Більшість учених (Алексюк А. [6], Вашуленко М. [3], Караман С. [4], Рожило Л. [2], Савченко О. [9] та ін.) розглядають **методи навчання** як способи цілеспрямованої взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів,

спрямованої на виконання конкретних навчально-виховних завдань. **Прийом** визначають як тактичний вияв [1], елемент певного методу [1; 4; 9], засіб його реалізації [4]. Спільною є думка науковців, що метод реалізується через сукупність прийомів, кожен із яких є окремою дією. Крім того, одні й ті самі прийоми можуть бути складовими різних методів.

Огляд літератури засвідчив, що вчені групують методи навчання за різними критеріями:

- *джерелом знань* – словесні, наочні та практичні методи (Верзилін Н., Голант Є., Перовський Є.);

- *основною дидактичною метою* – методи набуття нових знань, формування вмінь і навичок, закріплення, застосування, перевірки (Данилов М., Єсіпов Б.);

- *ступенем активності учнів* – пасивні й активні методи (Ващенко Г., Верзилін Н., Голант Є.);

- *способом взаємодії вчителя й учнів на уроці* – методи усного викладу вчителем матеріалу (розповідь, пояснення), бесіди вчителя з учнями, спостереження учнів над мовою, роботи з підручником, методи вправ (Біляєв О.) тощо.

В останні роки поширення набули *інтерактивні* методи навчання (Варзацька Л., Горошкіна О., Кудикіна Н., Олійник М., Пентилюк М., Пироженко Л., Пометун О. та ін.). Серед них – ігрові методи, проектна діяльність, навчання в малих групах змінного складу, групова робота, «мозковий штурм», «акваріум», «мікрофон», «незакінчене речення», «асоціативний куш», тематична павутинка» та ін.

Кожному методу відповідають ті чи інші прийоми. М. Успенський [12] поділяє їх на дві групи:

1) *дидактико-методичні* – різновиди дій учителя й учнів, що сприяють засвоєнню нового матеріалу. Це різноманітні прийоми пояснення, включаючи аналіз, узагальнення, систематизацію знань;

2) *предметні* – прийоми, що пов'язані з конкретною темою і визначаються нею.

Як окремий прийом М. Успенський [12] і О. Хорошковська [14] виділяють *зіставлення*, наголошуючи, що воно не пов'язане з певними методами і є універсальним. «В умовах вивчення близькоспоріднених мов зіставлення розглядається і як один з ефективних методичних прийомів, і як організуюча основа навчання другої мови, підґрунтя всього навчального процесу» [14, с. 61].

Огляд літератури [5; 7; 8; 13; 17] засвідчив, що під час роботи з текстом доцільним є застосування *спеціальних* методів і прийомів роботи з текстом. До них науковці відносять спостереження над мовними одиницями, стилістичний експеримент, читання тексту під «лінгвістичним мікроскопом», зіставлення художніх образів, засобів, використаних різними авторами для змалювання однієї і тієї самої картини, продукування текстів різних типів тощо.

Незважаючи на те, що вчені по-різному визначають і класифікують методи та прийоми навчання, вони мають багато спільного і використовуються в тісній взаємодії один з одним.

Найбільш прийнятною для нашої роботи є класифікація методів навчання, запропонована О. Хорошковською [14], яка спираючись на дослідження М. Успенського [12], групує методи на: 1) *пізнавальні* (методи одержання теоретичних знань з мови); 2) *тренувальні* (методи формування мовленнєвих умінь і навичок); 3) *контрольно-перевірні* (методи перевірки знань і вмінь).

У контексті нашого дослідження при роботі з текстами-описами під час вивчення мовного матеріалу, а саме теми «Прикметник», доцільним є використання таких методів:

– *пізнавальні* – *частково проблемний* (або *метод евристичної бесіди*);

– тренувальні – репродуктивний, оперативний, продуктивно-творчий (або комунікативний);

– контроль-перевірні – опитування, контроль-оперативний, контроль-комунікативний.

Розглянемо детальніше застосування зазначених методів і прийомів роботи з текстами-описами під час вивчення прикметника в 4-му класі в школах з російською мовою викладання.

Пізнавальні методи доцільно застосовувати на етапі одержання певних знань. Одним із найбільш ефективних методів є *частково проблемний (частково пошуковий, або метод евристичної бесіди)*. Його суть полягає в тому, що елементи нових знань про прикметники учні одержують у процесі розв'язання пізнавальної задачі пошукового характеру, тобто під керівництвом учителя учні *спостерігають за мовним матеріалом, відповідають на запитання і таким чином «відкривають»* для себе нові знання. Ефективність методу евристичної бесіди, як зазначає О. Хорошковська, полягає в тому, що він «дає змогу максимально активізувати розумову діяльність школярів, привчає їх аналізувати навчальний матеріал обох мов і робити потрібні висновки-узагальнення. Цей метод широко застосовують на уроках засвоєння українського мовного й орфографічного матеріалу, який має певні розбіжності в обох мовах» [14, с. 65]. Наприклад [11, с. 109]:

– Прочитай вірш. Зверни увагу на закінчення іменників і прикметників з основою на -г,-к, -х. Визнач відмінок. Зроби висновок.

Ось біля самої дороги

Тугі, гіллясті і стрункі

Дві горобини тонконогі

До сонця простягли гілки.

А. Свашенко

Після мовних спостережень учні доходять висновку, що в іменниках з основою на -г, -к, -х у називному і знахідному відмінках множини пишеться закінчення -и, у прикметниках з такою ж основою --і.

Тренувальні, або практичні, методи використовуються з метою закріплення теоретичних відомостей про прикметники і спрямовані на формування й удосконалення в учнів умінь та навичок доцільно і правильно вживати їх у мовленні. Це досягається шляхом виконання відповідних вправ.

Мета *репродуктивного* методу – збагачення мовлення учнів 4 класів прикметниками. Цей метод полягає у відтворенні сприйнятих на слух або прочитаних текстів. Його прийомами є *читання й дослівне переказування*.

Оперативний метод застосовується з метою закріплення теоретичного матеріалу, а також для формування вмінь і навичок розрізняти й доцільно вживати у власному мовленні прикметники та їх граматичні форми. Цей метод має вияв у вправах типу: «Прочитай текст. Спиши. Познач закінчення прикметників», «Прочитай текст. Спиши, вставляючи замість крапок прикметники. Познач їх закінчення», «Прочитай текст. Спиши, вставляючи з довідки потрібний прикметник», «Прочитай текст. Спиши, додаючи закінчення прикметників. Визнач, у якому відмінку вжиті прикметники», «Від іменників, що в дужках, утвори прикметники і спиши текст», «Прочитай текст. Спиши його, ставлячи прикметники, що в дужках, у потрібному відмінку. Познач закінчення» тощо.

У роботі з текстом під час вивчення теми «Прикметник» доцільно використовувати прийом *лінгвістичного аналізу*, спрямований на виявлення в тексті прикметників, розкриття їх значень, функціональної ролі. Так, з метою вироблення в учнів уміння відчувати смислові, емоційно-експресивні відтінки прикметників-синонімів, усвідомлення їх ролі в мовленні доцільно використовувати таке завдання:

– Прочитай текст. Визнач, це – опис чи розповідь. Про що йдеться в тексті?

Гаснуть останні крихітні зорі. Легенький вітерець гойдає шовкові трави. Розкривають свої маленькі оченята квітки. Дрібні краплі роси блищать на мокрому листі, наче невеличкі самоцвіти розсипано довкола. Золоте сонечко іскриться в кожній квіточці, у кожній травинці. Радістю наповнюється серце. Здрастуй, новий день!

– Знайди в тексті слова-ознаки, які вказують на розміри. Скажи, до якої частини мови вони належать. Чи є вони синонімами?

– Поясни значення слів та спробуй розташувати їх у порядку зростання ознаки (від меншого до найбільшого розміру). Зроби висновок, з якою метою вживаються синоніми в нашому мовленні.

Прийом порівняння (протиставлення, зіставлення) мовних одиниць доцільно застосовувати як під час актуалізації знань учнів про особливості функціонування прикметників у мовленні, так і з метою вдосконалення умінь використовувати здобуті теоретичні знання в практичній діяльності. Наприклад, на етапі актуалізації знань про прикметники доцільно запропонувати учням порівняти два тексти-описи, в одному з яких навмисне опущено прикметники:

– Прочитай обидва тексти.

1. Ось стоїть переді мною пролісок. Його голівка схилилась донизу. А поряд ростуть такі ж вісники весни. Це значить, що прийшла весна.

За В. Сухомлинським

2. Ось стоїть переді мною легкий, тендітний пролісок. Його біла запашна голівка схилилась донизу. А поряд ростуть такі ж скромні, ніжні вісники весни. Це значить, що прийшла справжня весна.

За В. Сухомлинським

– Який із текстів більш виразний? Завдяки чому?

– Знайди в тексті слова – назви ознак проліска.

– Які ще прикметники можна дібрати до іменника *пролісок*? Запиши іменник разом із прикметниками.

– Поміркуй, з якою метою вживаються прикметники в мовленні.

Порівнюючи ці тексти, учні доходять висновку, що прикметники роблять мову яскравою, образною, за їх допомогою можна більш точно, повно охарактеризувати предмет, явище тощо. Відсутність прикметників збіднює мовлення, а інколи навіть унеможлиблює розуміння висловлювання.

З метою вдосконалення вмінь доречно вживати прикметники у власному мовленні можна запропонувати учням порівняти два тексти різних типів (опис і розповідь) на одну тему:

– Прочитай обидва тексти. Визнач, який із них опис, а який розповідь? Як ти здогадався?

1. У лисички зубки **гостренькі**, мордочка **тоненька**. Вушка в неї на маківці, хвостик довгий, кожушок **тепленький**. Добре лисичка прибрана: хутро пухнасте, золотисте. На грудях у неї жилет, а на шиї **біленький** комірець. Ходить лисиця тихенько, до землі пригинається. Дивиться вона ласкаво, зубки білі показує.

К. Ушинський

2. Бігла темним лісом голодна лисиця. Задерла свою тонку морду вгору, придивляючись до чорних ворон, зазімалась і впала в яму. Яма була велика, глибока, викопана мисливцями, щоб зловити якого-небудь лісового звіра.

– Розкажи, про що ти дізнався з першого тексту? За допомогою якої частини мови?

– Визнач суфікси у виділених прикметниках? Якого значення вони надають прикметникам?

– Чи є прикметники із суфіксами здрібності, пестливості в другому тексті? Випиши їх. Добери до них звичайну форму.

– Який висновок можна зробити про вживання прикметників у текстах-описах і розповідях?

Застосовуючи прийом порівняння (протиставлення, зіставлення), слід ураховувати, що під час *зіставлення* мовних і мовленнєвих одиниць звертається увага на суттєву подібність і несуттєві відмінності, а під час *протиставлення* – на суттєві відмінності [10, с. 22].

Прийом лінгвістичного експерименту полягає у виборі й обґрунтуванні вживання найбільш доцільного прикметника в певному контексті.

Наприклад:

– Прочитай текст.

Дощ

(Синій, блакитний, осінній, чистий) небо закрили (важкий, чорний, легенький, грозовий) хмари. Пішов (весняний, перший, теплий, рясний, сильний) дощ. Він обмив (зелений, молодий, жовтий, маленький) листочки на деревах, напоїв (молодий, зелений, прив'язий) травичку. Після (лагідний, весняний, літній, рясний) дощу все навкруги ожило.

– Поміркуй, чи можна без прикметників визначити, у яку пору року відбулася описана подія.

– Чи змінюється опис природи, залежно від того, який ужито прикметник?

– Подумай, який дощ (весняний, літній чи осінній) будеш описувати. Добери з дужок найвлучніші, на твій погляд, прикметники. Запиши свій текст. Добери до нього заголовки, використавши іменник і прикметник.

Прийом конструювання, переконструювання (трансформації) тексту передбачає певну зміну матеріалу, що стосується форми чи структури мовних або мовленнєвих одиниць. Наприклад [11, с. 95]:

– Прочитай текст. Як пожартував Петрик?

Після відвідання зоопарку діти одержали завдання описати тварину, яка їм найбільше сподобалася. Петрик, відомий у класі жартун, написав: «У зоопарку мене дуже здивував слон. Я ніколи не думав, що він такий

маленький. А які в нього тоненькі ноги й коротенький хобот! Зате хвіст довжелезний».

– виправ помилки, навмисне допущені Петриком, замінюючи прикметники антонімами з суфіксами -езн, -енн, -ющ, -еньк. Запиши виправлену тобою розповідь Петрика.

Прийом редагування, удосконалення текстів сприяє виробленню в учнів умінь помічати та виправляти помилки у власному й чужому мовленні, а також доцільно використовувати різні форми прикметників. «Матеріалом для редагування можуть послужити як спеціально деформовані тексти, так і власні висловлювання учнів, творчі роботи однокласників» [17, с. 169]. Прикладом застосування цього прийому може бути завдання:

– Прочитай вірш. Знайди в ньому прикметники.

Про самих кращих

Самі кращі пташенята

в сонливої сови.

Самі кращі травенята

в шумливої трави.

У вітра — самі спритні

веселі вихорці.

У сонця — самі ясні

гарячі промінці.

Тамара Коломієць

– Простеж, чи правильно утворені прикметники найвищої якості.

– Запиши текст, виправивши помилки.

Продуктивно-творчий, або комунікативний, метод спрямований на формування вмінь самостійно продукувати висловлювання. Його суть, як зазначає О. Хорошковська, «полягає в такій організації навчальної діяльності, яка стимулює розвиток комунікативного мовлення учнів» [14, с. 70]. Прийомами цього методу можуть бути *розмови, бесіди, ігрові прийоми,*

словесне малювання, проблемні мовленнєві ситуації тощо. Наведемо приклади завдань на створення учнями текстів-описів із використанням прикметників: склади художній опис їжачка, напиши твір-опис рослини, доповни розповідь описом, склади загадку про тварину тощо.

Доведено, що кращому запам'ятовуванню вивченого сприяє використання на уроках завдань, що зацікавлюють учнів. Тому ефективним під час вивчення теми «Прикметник» буде використання на уроках завдань, в основі яких лежить мовленнєва ситуація. Наприклад:

1. Уяви, що дитячий журнал «Малюнок» оголосив конкурс на кращу загадку про рослини (дерева, квіти, тварин). Побудуй свій опис так, щоб навіть малята з дитячого садка могли легко відгадати, що ти описуєш.

2. Уяви, що тобі купили собаку (кота, папугу). Опиши зовнішність, характер та звички твого улюбленця так, щоб твої друзі повірили, що він – найкращий.

3. Уяви, що вчитель малювання запропонував намалювати твою улюблену квітку. Ти дуже добре її уявляєш, відчуваєш запах, захоплюєшся її красою, але малювати не вмієш. Опиши цю квітку своїй старшій сестрі (брату) так, щоб вона (він) могла (міг) у малюнку передати твої почуття.

Під час контролю й перевірки рівнів сформованості в учнів знань, умінь і навичок з мови та мовлення використовуються **контрольно-перевірні методи**. Для контролю й перевірки знань з теми «Прикметник» та частково мовленнєвих умінь доцільно застосовувати *контрольно-оперативний метод (опитування, контрольні письмові завдання, тестові завдання, бесіда за змістом тексту)*. З метою перевірки умінь будувати власні висловлювання використовується *контрольно-комунікативний метод (різні види творчих завдань)*.

Слід зазначити, що в роботі з текстами-описами під час вивчення теми «Прикметник» у 4-му класі розглянуті нами методи та прийоми тісно переплітаються між собою, їх поєднання може бути різноманітним.

Цілеспрямоване використання зазначених методів і прийомів на уроках української мови в 4-му класі в школах з російською мовою викладання сприяє глибшому усвідомленню учнями функціональної ролі прикметників і вмінню доцільно та правильно вживати їх у мовленні.

В статье рассмотрены основные методы и приемы обучения, а также их классификации. Определены следующие методы и приемы работы с текстами-описаниями при изучении темы «Имя прилагательное» в 4-м классе школ с русским языком преподавания: познавательные (частично проблемный), тренировочные (репродуктивный, оперативный, продуктивно-творческий) и контрольно-проверочные (опрос, контрольно-оперативный, контрольно-коммуникативный). Приведены примеры использования указанных методов и приемов в практике обучения.

Ключевые слова: *метод, прием обучения, работа с текстом, имя прилагательное, 4 класс, школы с русским языком преподавания.*

The article describes the basic methods and techniques of teaching as well as their classification. The following methods and techniques for the work on the text descriptions in the process of studying the theme "Adjective" in the 4th grade of the schools with Russian as the language of teaching were defined: cognitive one (the part of the problem), training one (reproductive, efficient, productive and creative) control and verification (survey, operational assessment, assessment and communicative). Examples of the use of these methods and techniques in teaching practice were represented.

Keywords: *method, techniques of teaching, working on a text, adjective, grade 4, schools with Russian language of teaching.*

Література

1. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
2. Методика викладання української мови в середній школі : [навч. посіб.] / за ред. І. С. Олійника. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К. : Вища шк., 1989. – 439 с.
3. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підруч. для студ. філол. фак. ун-тів / [М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.]; за ред. проф. М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
5. Науменко В. Прийоми аналізу пейзажної лірики / В. Науменко // Початкова освіта : всеукраїнська газета для вчителів початкових класів. – 2014. – № 6 (726), березень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukped.com/ukrainska-mova-ta-literatura/6074-pryyomu-analizu-ruyzazhnoyi-liryky.html>.
6. Педагогика / под ред. А. Н. Алексюка. – Киев, 1985.
7. Пентиліук М. І. Робота з стилістики в 4-6 класах : посіб. для вчителів / М. І. Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1984. – 136 с.
8. Пентиліук М. І. Теоретичні основи навчання стилістики в середній школі : дис. ... д-ра пед. наук. : 13.00.02. / Пентиліук Марія Іванівна. – К., 1996. – 56 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручн. / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
10. Савченко О. Я. Порівняння у навчанні учнів початкових класів : [посіб.] / О. Я. Савченко. – К. : Рад. школа, 1977. – 152 с.

11. Українська мова: Мова і мовлення. Правопис : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. шк. з рос. мовою навчання / О. Н. Хорошковська, Н. О. Воскресенська, А. О. Свашенко. – К. : Промінь, 2004. – 144 с.

12. Успенский М. Б. Совершенствование методов и приёмов обучения русскому языку в национальной школе / М. Б. Успенский. – М., 1979. – 128 с.

13. Фасоля А. Прийоми роботи з текстом художнього твору на уроках української літератури у 5-7 класах [Електронний ресурс] / А. Фасоля. – Режим доступу : <http://ozonlit.org/pryjomy-roboty-z-tekstom-hudozhnoho-tvoru-na-urokah-ukrajinskoji-literatury-u-5-7-klasah/>.

14. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання / Ольга Хорошковська. – К. : Промінь, 2006. – 256 с.

15. Хорошковська О. Текст як основа розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності на уроках української мови / О. Хорошковська, О. Петрук // Початкова школа. – 2010. – № 12. – С. 11-15.

16. Хорошковська О. Н. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи / О. Н. Хорошковська // Учебные программы для общеобразовательных учебн. завед. с обучением на русском языке. 1-4 классы. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – С. 92-130.

17. Янко Н. О. Методи і прийоми формування стилістичних умінь в учнів 3-4 класів / Н. О. Янко // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту / гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип. 110. – С. 166-170.

Literatura

1. Lerner I. Ja. Didakticheskie osnovy metodov obuchenija / I. Ja. Lerner. – М. : Pedagogika, 1981. – 186 с.

2. *Metodyka vykladannya ukrayins'koyi movy v seredniy shkoli : [navch. posib.] / za red. I. S. Oliynyka. – 2-he vyd., pererobl. i dop. – K. : Vyshcha shk., 1989. – 439 s.*
3. *Metodyka navchannya ukrayins'koyi movy v pochatkoviy shkoli : navch.-metod. posib. dlya stud. vyshchych navch. zakladiv / za nauk. red. M. S. Vashulenko. – K. : Litera LTD, 2011. – 364 s.*
4. *Metodyka navchannya ukrayins'koyi movy v serednikh osvityakh : pidruch. dlya stud. filol. fak. un-tiv / [M. I. Pentylyuk, S. O. Karaman, O. V. Karaman ta in.] ; za red. prof. M. I. Pentylyuk. – K. : Lenvit, 2005. – 400 s.*
5. *Naumenko V. Pryyomy analizu peyzazhnoyi liryky / V. Naumenko // Pochatkova osvita : vseukrayins'ka hazeta dlya vchyteliv pochatkovykh klasiv. – 2014. – № 6 (726), berezen' [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukped.com/ukrainska-mova-ta-literatura/6074-pryyomy-analizu-peyzazhnoyi-liryky.html>.*
6. *Pedagogika / pod red. A. N. Aleksjuka. – Kiev, 1985.*
7. *Pentylyuk M. I. Robota z stylistyky v 4-6 klasakh : posib. dlya vchyteliv / M. I. Pentylyuk. – K. : Rad. shkola, 1984. – 136 s.*
8. *Pentylyuk M. I. Teoretychni osnovy navchannya stylistyky v seredniy shkoli : dys. ... d-ra ped. nauk. : 13.00.02. / Pentylyuk Mariya Ivanivna. – K., 1996. – 56 s.*
9. *Savchenko O. Ya. Dydaktyka pochatkovoyi osvity : pidruchn. / O. Ya. Savchenko. – K. : Hramota, 2012. – 504 s.*
10. *Savchenko O. Ya. Porivnyannya u navchanni uchniv pochatkovykh klasiv : [posib.] / O. Ya. Savchenko. – K. : Rad. shkola, 1977. – 152 s.*
11. *Ukrayins'ka mova: Mova i movlennya. Pravopys : pidruch. dlya 4 kl. zahal'noosvit. shk. z ros. movoyu navchannya / O. N. Khoroshkovs'ka, N. O. Voskresens'ka, A. O. Svashenko. – K. : Promin', 2004. – 144 s.*
12. *Uspenskij M. B. Sovershenstvovanie metodov i priyomov obuchenija russkomu jazyku v nacional'noj shkole / M. B. Uspenskij. – M., 1979. – 128 s.*

13. Fasolya A. Pryyomy roboty z tekstem khudozhn'oho tvoru na urokakh ukrayins'koyi literatury u 5-7 klasakh [Elektronnyy resurs] / A. Fasolya. – Rezhym dostupu : <http://ozonlit.org/pryjomy-roboty-z-tekstom-hudozhnoho-tvoru-na-urokah-ukrajinskoji-literatury-u-5-7-klasah/>.

14. Khoroshkovs'ka O. N. Metodyka navchannya ukrayins'koyi movy u pochatkovykh klasakh shkil z rosiys'koyu movoyu vykladannya / Ol'ha Khoroshkovs'ka. – K. : Promin', 2006. – 256 s.

15. Khoroshkovs'ka O. Tekst yak osnova rozvytku usikh vydiv movlennyevoyi diyal'nosti na urokakh ukrayins'koyi movy / O. Khoroshkovs'ka, O. Petruk // Pochatkova shkola. – 2010. – № 12. – S. 11-15.

16. Khoroshkovs'ka O. N. Ukrayins'ka mova. Prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. 1-4 klasy / O. N. Khoroshkovs'ka // Uchebnye programmy dlja obshheobrazovatel'nyh uchebn. zaved. s obucheniem na russkom jazyke. 1-4 klasy. – K. : Vydavnychy dim «Osvita», 2012. – S. 92-130.

17. Yanko N. O. Metody i pryomy formuvannya stylistychnykh umin' v uchniv 3-4 klasiv / N. O. Yanko // Visnyk Chernihivs'koho nats. ped. un-tu / hol. red. M. O. Nosko. – Chernihiv : ChNPU, 2013. – Vyp. 110. – S. 166-170.